

Campsentelles, 14
2011

CENTRE D'ESTUDIS SANTFOSTENCS
AMICS DE CABANYES

Notes històriques i estudi de l'escut de Montalegre

**MN. SALVADOR
PIBERNAT
SABI (†)**

Introducció

Aquest article fou publicat pel rector de la parròquia de Sant Fost, Mn. Salvador Pibernat, al *Diari de Granollers* el 12 de juliol de 1929. Mn. Pibernat pot ser considerat, sense por a equivocar-nos, com el primer historiador que va tenir el nostre poble. En aquella època les persones més cultes dels pobles petits acostumaven a ser el capellà, el mestre i el metge si n'hi havia. I era per tant, lògic, que fossin aquestes persones les que iniciessin la recerca històrica local.

Mn. Pibernat, que va estar vint anys de rector del nostre poble, de 1916 a 1936, va ser un pioner en aquestes tasques investigadores, i podem afirmar que era un historiador rigorós, metòdic i amb una àmplia cultura humanística. Ja és prou conegut que el 1936 va publicar a Badalona el llibre *Notes històriques del Vallès. Parròquia de Cabanyes*, una obra cabdal en la historiografia santfostenca. Igualment va escriure els estudis inèdits *Explicació i arbre genealògic de la casa Torrents de Sant Fost de Campsentelles* (1919) i “*Notes del mas*

Lladó de Sant Fost de Campsentelles (1926), basades en la consulta de la documentació d'aquestes masies i complementada amb la parroquial. També sabem que el maig de 1929 fou nomenat corresponsal de la Junta d'Estudis Històrics de Granollers, el que demostra la seva vàlua com a historiador i que com a tal era reconegut a la comarca vallesana; també que va publicar alguns articles a l'esmentat *Diari de Granollers*, entre ells el que editem avui.

Passem, seguidament, a transcriure l'article en qüestió, tal i com es va publicar el 1929, deixant algunes paraules que avui són considerades castellanismes o arcaïtzants. Hem cregut oportú publicar aquest article a *Campsentelles* per tres raons: primer, perquè és obra de Mn. Pibernat, segon perquè parla del monestir de Montalegre, tan vinculat a la història del nostre poble i tercer, perquè hi surten diverses referències a Sant Fost. Cal dir que, en acabar, farem uns comentaris al present estudi heràldic i històric.

[T E X T O R I G I N A L]

Notes històriques i estudi de l'escut de Montalegre

per MN. SALVADOR PIBERNAT,
rector de Sant Fost de Campsentelles

Introducció a la història de Montalegre

Joia de la nostra terra és la serralada de les muntanyes de Montalegre, que separen el Vallès de la Marina. Alegroies com són, atreuen els aimants de l'excursió, per a gaudir les dolces recreatives del cos i vivificadores de l'esperit, a voltes abatut per les tasques feineres de la vida. Al mig d'aquesta cadena de muntanyes, al N. de la industriosa urbs badalonina, prop d'una hora fora de poblat hi ha una esplanada on la vista s'estén

per tot arreu, no acertant l'elecció del punt, contemplant les formosures naturals de les valls. Per un costat es veu l'abundor de riqueses vallesanes, que vorejant el riu Besòs s'estenen fins als monts del N. i O.; a l'altra vall s'albiren les blavenques aigües del Mediterrani i tota la costa llewantina, des del castell de Montjuïc fins a Roses. Aquest lloc fou el que elegiren per estatge els monjos penitents de Sant Bru, i en aquestes muntanyes es traslladà la *Cartoxa* de Vallparadís, de Terrassa, d'on nasqué el nom de *Cartoxa* de Nostra Dona de Montalegre, nom molt apropiat, perquè les belleses naturals del lloc conviden a que el cor s'esplai, bategant ses ales pel camp de l'alegria.

La primera casa monàstica que es coneix de Montalegre és la que avui s'anomena Conreria, per raó de què els frares utilitzaren l'edifici per procura del convent, eines de conreu i hostatge dels conreuers. Aquesta casa fou edificada per a residència dels monjos agustins.

Hi ha qui diu que aitals monjos eren cartoixans, però ço no és cert. Sabem que a la parròquia de Sant Fost de Campsentelles existia un convent de religioses conegudes amb el nom de Germanes de Nostra Dona de Montalegre i que Arnalt de Gurb, Bisbe de Barcelona, les canonitzà, entregant-les-hi la regla de Sant Agustí a l'any 1253, cedint per a llur manteniment totes les temporalitats que la Mitra posseïa en la dita parròquia. Per ço les monges reconegueren aital Bisbe com el primer protector de la casa, ignorant-se quins recursos tingueren per a construir-la, però és de creure que es valgueren de les riqueses pròpies, puix que les religioses fundadores eren filles de famílies nobles i poderoses.

Els extrems de la cessió de les temporalitats foren interpretats molt diversament pel Bisbe successor, Pons de Gualba, essent motiu del començ d'un plet a l'any 1319, entre les noves canonitzades i el senyor Bisbe, que durà molts anys, havent-hi monges tan aferrades a les seves pretensions, que no volgueren cedir a cap de les proposicions proposades.

Per fi a l'any 1362 la comunitat determinà domiciliar-se a Barcelona, i a temps vengueren l'edifici amb les terres, monts i altres possessions a un sacerdot comunitari de la col·legiata i canonge de Santa Eulàlia, Fra

Escut esculpit al pou del claustre petit de la Cartoixa; conté dos turons, un amb una creu i l'altre amb un xiprer, tot envoltat pels set estels cartoixans. De datació incerta, podria ser de la fi del segle XV o del segle XVI. Actualment hi ha tendència a considerar que aquest és l'escut més autèntic i antic. (Foto: Xavier Pérez)

Arnalt de Torravieja, als 17 de Març de 1399. Aquest sacerdot, espill de virtut, visqué al convent junt amb altres companys que es nomenaren ermitans, fins a l'any 1409, que es vengueren les propietats a l'hospital de la Santa Creu de Barcelona; més tard la posseïren els cartoixos de Vallparadís, segons consta en escriptura autoritzada als 16 de Febrer de 1415.

Quan les monges ja vivien vida monacal en el reduït monestir de la Conreria, abans que el Sr. Bisbe Arnalt els entregués per regiment la regla de Sant Agustí, se'n tenen probes. Un document custodiat a l'arxiu de la Seu Barcelonina diu: Que l'església parroquial de Cabanyes temple romànic del que avui sols se conserven les parets mestres, sostenint la volta i el campanar, fou consagrada l'any 1192, i la monja priora de Montalegre fou reconeguda patrona del rectorat, ço que seria per la cessió que les monges feren al Curat de les terres i altres possessions pertanyents al convent, seccionant-les de les terres veïnes, les que consta estan escripturades en establiments de cens i alous a favor del monestir.

Al morir Blanca de Centelles, vídua d'en Ramon Calders, filla de Bernat de Terrassa i Alemanda, de la casa dels marquesos de Quirra, sobrevinguda als quatre anys després de la fundació de la *Cartoxa* de Sant Jaume de Vallparadís, en el castell de sa propietat; els religiosos instats pels V(enera)bles visitadors determinaren traslladar-se a altre lloc més propi a la soletat cartoxana. El P. Domènec de Bonafé, prior del convent, català de nació, fill de Badalona fou l'encarregat de cercar el paratge, on els frares allunyats del bullici de la ciutat, poguessen dedicar-se amb més graus de misticisme a la vida contemplativa.

El P. Domènec coneixeria Montalegre i com l'amor a la pàtria sempre reuiu, pensà, sens dubte, que aquest seria el lloc propi pel fi que es proposava la Comunitat. Acceptades pels superiors les condicions, se diligenciaren els contractes de la venda, amb els administradors de l'Hospital de la Santa Creu, i l'any 1415 els monjos adquiriren les propietats del convent, terres i altres possessions, passant a ser l'estada religiosa dels *cartuxos* de Vallparadís.

Les diligències per a traslladar-se la fundació no es feren sense l'interveció del pontífex Pere de Luna, conegut amb el nom de Benet XIII, qui amb aquest motiu estengué una Butlla decretant que la casa de Sant Pol de la Marina es fusionés amb la de Montalegre.

Era la casa de Sant Pol fundada pel comte de Barcelona Ramon Berenguer i na Almodis, sa consort, per convent dels frares de Sant Benet, fent-los-hi donació de les terres i jurisdiccions pertanyents al castell edificat a les voreres del camí reial de Barcelona a l'*Ampurdà*, amb termenals confrontants amb honors dels comtes de Mòdica i vescomtes de Cabrera. Els monjos benedictins procedents de la casa de Sant Honorat de Lorine, visqueren en aquest monestir noranta-set anys, essent espills d'obediència i virtut monacal.

Per estar aital fundació molt allunyada del generalat, que residia endinsat en terrenys de la jurisdicció francesa, els capitolars acordaren vendre la propietat i tornar la residència a la casa d'on sortiren, propietat que fou a l'any 1235 per Mossèn Guillem de Montgrí, canonge sacristà de Girona, elegit més avant Arquebisbe de Tarragona, qui feu donatiu als *cartuxos* de "Escala Dei" dotant-los de les rendes necessàries per la manutenció de dotze monjos. Foren fundadors de la nova casa en Pere de Villacondra i en Bernat d'Anglada, els qui eixint de la casa portuguesa amb altres frares prengueren possessió a l'any 1239.

Visqueren els *cartuxos* a Sant Pol de la Marina més de cent anys, fins que cansats dels disgustos que els homes dels Srs. de Mòdica i Cabrera els ocasionaven plantejant-los continuats plets, atropellant-los en la defensa de les pròpies jurisdiccions i atenent les condicions poc higièniques del lloc, la casa ventejada als quatre vents, batuda constantment per les ones del mar, quina remor n'era destorb en les místiques contemplacions i per fi minvades les rendes, el pontífex Eugeni IV confirmà la butlla de Benet XIII i els frares es juntaren als germans de la *cartoxa* de Sant Jaume a l'any 1433.

Feta la unió sigueren tants els monjos, que la casa de Montalegre resultà petita. Hagueren de pensar construir-ne una altra més gran i que

tingués les condicions de monestir, però no hi havien prou diners, sols disposaven de les justes rendes i del capital que portaren els monjos de Sant Pol.

No s'espantaren els frares de Sant Bru i confiats en la providència de Déu, emprengueren les obres en el lloc on avui es troba el convent, camí de Tiana ala Conreria, al mig d'una florida vall, arcecrat i lliure dels vents de tramontana, construït amb un combinat plànol arquitectònic, les celdes juntades una a l'altra tenen la semblança d'un poble amb les respectives places que són els claustres i el temple que és al bell mig.

Les angúnies i fatigues del treball eren recompensades per les almoines que dels fidels devots adquirien. El Vble. P. Domènec rebé un llegat de 5455 florins d'un pietós comerciant veí de Barcelona, en Bertran Nicolau, qui feu al mateix temps semblant llegat al monestir de Sant Jeroni de la Murtra. El germà Joan de Nea obtingué del pontífex Nicolau V i d'Alfons V d'Aragó i sa muller, na Maria, singulars privilegis i quantitats per arribar al cap de l'obra començada.

Circumstàncies providencials concorregueren a aquest frare, Joan de Nea, d'origen valencià, encar que, segons alguns creuen, era italià. Feia de fuster, dedicant-se a les feines del seu ofici, hostatjà i protegí a Thomàs Zarganga, jove estudiant, pobre, fill d'un metge de Luca, qui seguí la carrera eclesiàstica a València i arribà fins a la suprema autoritat de Pontífex amb el nom de Nicolau V.

El pietós fuster, essent vidu vestí l'hàbit monacal de *cartuxo* en la casa Porta Coeli. La seva vida virtuosa i les dots personals li valgueren l'estima dels superiors, encarregant-li la procura del monestir de Montalegre en temps de l'edificació del nou convent. La reina Maria d'Aragó li feu encàrrec d'importants negocis vers la Santa Seu que personalment solucionà en les audiències particulars amb Nicolau V. Ço que explica que eix Pontífex el nomenés Nunci Apostòlic a Espanya, li concedís les temporalitats de la creuada, facultant-lo per a gastar al seu arbitri, de les rendes apostòliques el que fos necessari per acabar i perfeccionar la

nova casa, al que s'ajuntaren les almoïnes que li foren entregades pels reis d'Aragó, n'Alfons i na Maria.

Encara que no es troba l'any que s'acabaren les obres pot assegurar-se per les dades enconrades a l'arxiu del convent, que la perfecció de la construcció avançava, ornamentant-la amb riqueses de pintures, retaules, *esculptures*, robes, orfebreria i altres belleses.

Explicada breument la fundació i construcció del convent de Montalegre, convenient per a conèixer els detalls de l'escut en les diverses variants dels exemplars heràldics que es troben, passarem a l'estudi de l'escut.

Segell del Seminari de Barcelona, tant del Major com del Menor, i que consta a la Guia del curs 1977-1978 del Seminari Menor de la Conreria o de Nostra Senyora de Montalegre; està basat en segells molt més antics. (Col·lecció Xavier Pérez).

Escuts de Montalegre

Escut del Seminari de Barcelona

Quan les monges de Montalegre passaren a Barcelona a l'any 1362, residiren un convent a l'antic carrer de Natzaret, més tard carrer de Montalegre, el convent fou el motiu del canvi de nom, avui al cap del carrer hi ha una capelleta on s'hi venera la imatge de la Verge, amb el nom de Nostra Dona de l'Alegria, en el lloc on avui hi ha la Casa de Caritat, fins que el pontífex Climent VII amb breu donat el mes de setembre de 1593 decretà l'extinció del convent de l'*Ordre*; ja feia temps que no s'admetien noves professes. Al traslladar-se, conservaren els mateixos privilegis, costums i *usances*, així és que conservarien el mateix escut de l'*Ordre*, usant idèntic segell, si en tenien, ço que s'ignora, probablement sols venerarien a la Verge, com a patrona i no posseirien escut. Sembla pel que s'explicarà que l'escut de Montalegre no ve de les monges, els frares foren els primers que l'usaren.

Se sap que els béns propis de les religioses, després de l'extinció serviren per a fundar el Seminari i es designà una pensió per la vida de dues monges velles que quedaren, les quines podien habitar retirades a tot altre monestir que escollissin o amb les pròpies famílies, però vestint sempre l'hàbit monacal, durant sa vida.

Essent el Seminari fundat amb aitals circumstàncies i béns s'adoptà el títol de Col·legi de Montalegre *Collegium Montis Alacris o Montis Hilaris*, quin títol ha estat conservat, encara que la casa hagi canviat de lloc.

El segell major que s'usa a la secretaria és un gravat representant a la Verge, tal com se presenta en la Puríssima Concepció, coronada d'estels. Als peus de la Verge hi ha un petit escut amb dos monts punxaguts i cimats per una senzilla creu. A la dreta els signes pontificals i a l'esquerra episcopals. (Tingues en compte que en els estudis heràldics la dreta és l'esquerra de l'espectador i al revés). Volteja l'escut la inscripció *Sigillum Seminarii Pont. Et. Episc. Barchin. sub. B.M. Mont[is] Hil[aris]*.

L'escut que s'ostenta dalt del cancell de la porta d'entrada, la Verge apareix en forma d'assumpta i els signes n'estan sostinguts per àngels, variació que sen dubte obeeix el criteri de l'artista.

És aquest l'autèntic escut i el primer que s'usava a Montalegre, omitint els signes pontificals i episcopals?

Pot dir-se que no, sols apareixen alguns signes. El més probable és que el Seminari al ser fundat pel Sr. Bisbe Joan Dimas Loris, fill de Barcelona, amb el títol de Nostra Dona de Montalegre, el fundador adoptés el segell que en aquell temps usava la comunitat de *Cartuxos*, modificant petits detalls, introduint els signes que no es troben a Montalegre i propis de l'autoritat en el centre docent.

Quin segell usava la Comunitat en aquell temps? S'ignora, però l'escut del Seminari té molta semblança amb l'escut que es signarà amb el nombre 2.

Escut de Montalegre

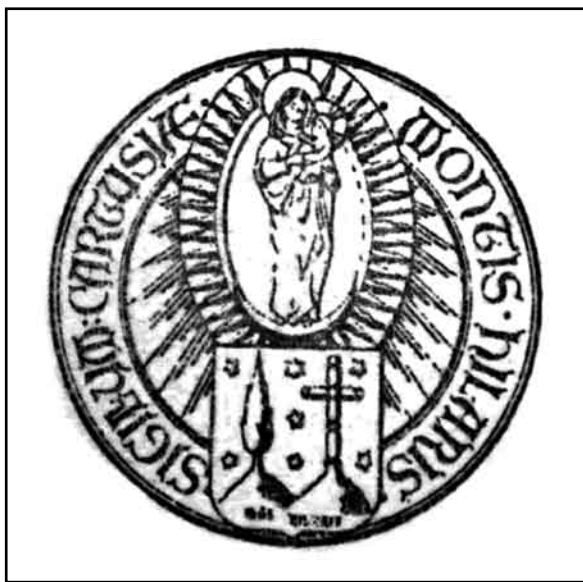
Abans d'estudiar l'escut de Montalegre, hi ha que fer distinció entre l'escut de la casa i els signes emblemàtics de l'Orde *cartuxana*. En la *celda* prioral hi ha un segell de forma rodona, al centre la bola del món, sobre la bola semicirculars set estels, sota la bola, deixant petit espai hi ha una semblança de *montanya*, volteja l'escut la inscripció *Cartusia Montis Hilaris*.

Havent estat interrogat el V[enera]ble Prior D[o]m Edmundo Gurdon, si aquest era el segell de l'Orde, representant els símbols de l'escut, contestà que l'Orde no tenia escut, sols signes emblemàtics, molt parecuts als descrits, que són la bola, sobre la bola una creu, els set estels, essent més gros el del mig, representant els set fundadors amb el Sant al mig, sots la bola la inscripció *Statu crux dum volvitur orbis*. Se suposa que el consell adoptà aquests emblemes quan el cisma de l'Orde al segle XVIII.

Aital segell prioral serà el de la casa? Temps passat servia de segell, però res té a veure amb l'escut de Montalegre; es creu que fou fet per un

prior després de la restauració del convent a l'any 1867, al present encara serveix per a la forma canònica expressiva de la potestat governativa, no sabem per què es fa servir aquest deixant els altres des dels quals ostenten les armes de la casa.

El prior a l'ésser elegit per a prendre, rep aital segell de mans dels capitulars, havent estat abans depositat a la presidència pel prior dimissionari, acte significatiu d'haver acabat el càrrec jurisdiccional. Per ço el depositari sols és el prior del convent, corresponent-li sols a ell l'ús del mateix, encara que amb la vènia o consentiment dels consellers; poc se usa. De ço es dedueix que quiscun Prior respectiu de les cases tindrà un segell potestatiu. Tal com cada prior té un segell potestatiu, semblant quiscuna casa tindrà son escut propi. Quin escut té el convent de Montalegre? Se'n coneixen set diferents exemplars. En el temps s'ha modificat amb detalls de poca importància que en alguns exemplars és insignificant la modificació.

Segell actual del monestir de la cartoixa de Montalegre, que utilitza el prior per segellar els documents oficials. Podria ser un disseny dels anys 1940-1950, tot i que basat en segells més antics. (Gentilesca del prior actual de la Cartoixa).

Es descriuran tots set i la crítica arqueològica de l'art heràldic determinarà quin és el més antic, cosa difícil de saber, però amb raons certes i provables podrà deduir-se la prioritat dins l'ordre cronològic. L'ordre numèric ja indicarà en aquest estudi quin és l'escut que es considera el primer.

Escut 1

És de forma oval, estil del segle XVI, una sanefa entorna l'escut que està lligada en la part superior per un querubí, d'ales esteses; al centre la Verge coronada amb els nimbes, està dreta sobre mitja lluna, porta l'infant Jesús en son braç esquerra. Sota la Verge, en la part inferior del camp s'hi veuen dues *montanyes*, al cim de la *montanya* dreta una creu i sobre la montanya esquerra hi ha un xiprer. Set estels, quatre a la dreta i tres a l'esquerra voltegen la Verge. D'aquest escut se'n troba un exemplar al despatx prioral, és de metall refundit, serveix de matriu de segell, mideix 0'38 x 0'30 ms. No hi ha inscripció.

Escut 2

Té la mateixa forma i construcció que l'escut 1, no contradint-se en el caràcter general. L'exemplar també es guarda al despatx prioral és més gros que l'exemplar ja descrit, mideix 0'45 x 0,35 ms. La Verge apareix coronada amb corona reial, està dreta rodejada d'una glòria, porta l'infant Jesús al braç esquerra. Sota la imatge, substituint la mitja lluna, hi ha un petit escut, en el camp d'aquest s'hi veuen dues *montanyetes*, al cim de la dreta ostenta un xiprer i l'esquerra està cimada per una creu. Tres rengles verticals amb tres estels a cada rengle completen el tot del camp. Volteja l'oval de l'escut la inscripció *Cartusia Montis Hilaris*.

Escut 3

És una creu plantada al mig de dues *montanyes*, damunt la montanya dreta hi ha un xiprer, tres estels al costat dret i quatre a l'esquerra completen l'escut. Aquest exemplar d'estil renaixement es troba gravat

a pedra picada en dos oposats plafons del coll del pou obert en el petit claustre. Sembla que aquest escut, tal com està descrit, no representa les armes de la casa, resultant incomplet, hi falta quelcom més significatiu, si el comparem amb els dos que s'han descrit. Hi falta la Verge.

És cert que la imatge de la Verge no la gravaren dins l'escut, però es troba *esculpturada* sola a les dos cares d'una pedra tallada en forma d'escut, col·locada al jardí d'una celda, en un munt de pedres que n'estan combinades a semblança d'una capelleta. Aquesta Verge és molt parescuda a la de l'escut 2, o està dreta sobre la mitja lluna, voltejada d'una glòria, coronant el seu cap un semiarquet de set estels, sosté el Jesús en el braç esquerra. Un frare tingué la pensada de pintar la imatge amb diversitat de colors, creient que amb la policromia faria més bonic; i per tots costats plantà eures, voltejant tota la capelleta. El Prior té la idea de fer-la netejar per col·locar-la al centre d'un claustre sobre un peu senzill i artísticament obrat.

A son temps, abans de la revolta de l'any 1835, on estaria col·locada aquesta pedra? Sense por d'error pot dir-se que al centre de la trava dels dos muntants del pou citat, avui substituïts per uns muntants de ferro. De la forma antiga disposada indica que l'escut *esculpturat* als plafons del coll del pou i la pedra al centre de la trava indica que les armes de la casa n'estaven representades en forma monumental.

Escut 4

El formen una creu plantada entre dues *montanyes*, no apareixent el xiprer ni els estels. Aquest exemplar es veu en relleu en una pedra, semblança d'un capitell però que no ho és, perquè serveix de clau a dues arcades gòtiques, lligades amb aquesta pedra; les quals arcades donen semi-forma a la porta vidriera de la gran torre de quatre costats, que serveix de pas al pati d'entrada, conegut pel pati del brollador. Abans de la restauració del convent, aquest lloc era la sala d'espera per entrar, avui ja és interior i s'ha convertit en sastreria.

Versió simplificada de l'escut que hi ha al pou del claustre petit i que es troba als gots, gerves i plats de ceràmica que fan servir des de fa anys els monjos per menjar. (Foto: Pere de Manuel)

En els primers temps la vidriera no hi era posada, però hi havia una reixa grossa i una porta vestida de ferro, que servia d'entrada a l'esmentat pati. Aital tipo d'escut se figura sostingut per dos angelets; el tot *[sic]* sembla que havia d'ésser peu d'una imatge. Ço és molt probable, perquè si aquesta gran torre, que segons notes i tradicions, tenia quatre o cinc pisos; tan alta que es podia veure en el poble de Tiana, com si servís d'*atalaia* o vigia utilitzant els baixos de cambra per a rebre els visitants i la porta n'era l'entrada del convent; és natural conseqüència que sobre aquesta porta hi hagués una imatge, que seria la Verge, patrona de la casa o Sant Bru fundador de l'*Ordre* i la pedra esmentada servís de peanya. Més de creure és que seria la imatge de la Verge, perquè faltant aquesta a l'escut es dedueix que, essent sola, el conjunt formaria el tot complet. Altra raó prova que seria la Verge. Els frares tindrien el costum

de preferència a la imatge de la Verge per ésser la seva titular, costum que avui es continua, puix que en el convent tal com avui és, sobre la porta d'entrada hi ha tres capelletes. Amb tres imatges la Verge és la del mig, essent les dels costats Sant Bru i Sant Joan Baptista. Ço diu que temps enrera amb una sola imatge a l'entrada sembla que seria la Verge, més essent dos àngels els que estan en l'actitud de sostenir el peu, més propi de la Verge que no pas d'altres sants.

El mateix exemplar es troba segellant tres cartes de professió, fetes en temps de Miquel Ferran, qui fou prior de Montalegre des de 1570 a 1584, i altres cartes, essent prior Jeroni Mujà des de 1590 a 1594. Una d'aquestes cartes està datada a l'any 1594. Podria dubtar-se si aquest escut és autèntic, perquè hi manquen la Verge, el xiprer i els estels, però queda el dubte aclarat si considerem que els frares a l'escriure les cartes, per a provar l'autenticitat de les armes o símbols emblemàtics de la casa escrivien les dos paraules en la següent forma: *Mo[n]s Hilaris*. En algunes de les arxivades a la casa i calendades en el plec 66 s'hi veuen clares aquestes paraules a sobre les dues *montanyes*.

Escut 5

És una creu plantada en mig de dues *montanyes*, sobre quiscuna hi ha un xiprer. Aquest exemplar es troba signant moltes cartes de professió datades als anys 1608 i 1616. Les corresponents als anys 1617 i 1627 tenen la creu molt endinsada en un forat, el punt més alt de la canya quasi s'anivella amb les puntes dels arbres i en altres cartes escrites més tard, es troba que la creu està enmig de dos xiprers amb estels i sense estels, menys endinsada; en altres les *montanyes* n'estan substituïdes per un sòcol de fantasia; fins hi ha cartes que apareixen amb tres *montanyes*.

Aquesta variació no se sap explicar, a no ésser d'atribuir-se a arbitrarietats de l'escriptor. El conjunt és de caràcter igual, sols detalls que no alteren l'idea n'estan suprimits o canviats. El més estrany és que suprimissin els estels i les *montanyes* per la significació mística que tenen.

Escut 6

Apareix amb una sola muntanya, i a l'altra cima una creu entre dos xiprers. Sobre la muntanya set estels formen semicercol, l'estel del mig és més gros que els altres. Aquest exemplar es troba pintat al centre de la volta de la torre quadrada, en la planta baixa, el que ara serveix de sastreria. També es troba a la part de fora de la torre rodona al brocal de la finestra. No porta data.

Escut 7

És l'estil que es troba més senzill, igual que l'escut 6, però sense estels. Trobes un exemplar en la clau de la caixa de la gran escala que condueix a l'*hospederia*, altres sots el quadro solar i en els murs vers el migdia de l'església. En aquest últim s'hi llegeix la data 1586. Se'n troben d'altres en diverses cartes de professió escrites a mig segle XVII. Està molt extès en les fites o terminals i en les propietats de la casa. En la casa de Martorelles, coneguda pel nom de la casa dels frares, al portal de la pesca que servia de magatzem pels delmes, a la part de fora, hi ha un escut d'aquesta mena, molt marcat.

El ser tan estès aquest escut, acredita que serà el més modern. En moltes parts es troba o gravat a la pedra o pintat i se'n veu algun de majòlica, amb més o menys gust artístic, fins els particulars l'usaven a les seves propietats, encara que signant-lo de variants diverses. Ço que seria pels drets senyorials, d'alous o dominicals que Montalegre tindria en les seves propietats o per raons del respecte i influències que revestien els frares abans de l'amortització de béns monacals i eclesiàstics.

En la casa Torrens de Sant Fost, procedent del mas Torrens vell de Cabanyes hi ha un llit matrimonial a la capçalera del qual s'hi veu pintat una forma d'escut estil renaixement i en el centre hi ha la imatge del patró parroquial Sant Ciprià; el camp és una *montanya* de fantasia, i a cada costat de la imatge un xiprer. Per què aquesta *montanya* i els xiprers?

En les montanyes de Cabanyes s'ignora que hi haguessin xiprers. Sens dubte aquest escut està ornamentat amb els símbols trets de l'escut de

Montalegre, com penyora de respecte senyorial o testimoni dominical de la casa vers els frares. Pel llibre llevador de cens custodiats a l'arxiu de Montalegre se sap que gairebé tota la propietat del mas Torrens feia cens al convent.

Podria dir-se que el xiprer apareixia en alguna casa de pagès, ço no és raó que contradigui lo que s'ha dit, perquè els xiprers de les cases de pagès denotaven els drets d'hospitalitat pels religiosos mendicants; en el mas Torrens Vell encara se n'hi conserva un plantat separat de la casa a la vora d'un marge.

Fita de pedra, possiblement del segle XVII, amb una altra versió de l'escut: una creu entre dos xipresos plantats en dos petits turons. Aquesta fita es trobava al turó de la Coscoiada de l'Amigó, en la partió dels termes de Sant Fost i Badalona. Segurament marcava el límit dels dominis cartoixans, ja que a Sant Fost Montalegre cobrava delmes i censos de forma general, en canvi Badalona quedava fora del seu domini senyorial. Aquest escut és molt abundant a l'heràldica conventual i va ser considerat com el senyal oficial de Montalegre pels mateixos cartoixans durant els segles XVII i XVIII. (Foto: Xavier Pérez)

En un *calzer* guardat a l'arxiu de Sant Fost fet a l'any 1582 essent obrers Joan Romagosa i Joan Llombart, hi ha un gravat que potser s'apreciarà, raó més convincent d'aquest mateix domini o drets de senyoria. És un escut on s'hi distingeix clarament la creu amb la imatge de Crist, els dos xiprers a quiscun costat sobre un camp fantàstic volent semblar una montanya. En la *montanya* s'hi veuen dues casetes de construcció molt senzilla; a l'aresta de quiscuna taulada hi ha com un campanar o xemeneia. Què voldran simbolitzar aquestes casetes? Sols pot dar-se explicació probable, potser ermites o celdetes? Serà una l'església parroquial i l'altra el convent de Montalegre? A la part oposada del *calzer* també hi ha un escut oval amb la imatge d'un sant que serà el Patró, porta a la mà un objecte, no gaire distingible, sembla un llibre obert, arran del cap es llegeixen les lletres del titular parroquial SANT FOST i a la part posterior sobre camp horitzontal, a l'esquerra la caseta ja descrita i a la dreta una planta que *pareix* ésser una palma molt petita. Com s'expliquen els simbolismes d'aquest gràfic document? Sembla que no pot explicar-se d'altra manera que relacionant-lo amb Montalegre. La parròquia de Sant Fost fou creada als primers del segle XII, consagrada a l'any 1141, quan les conventuals agustines dominaven aquests terrenys, quins dominis continuaven abans de l'amortització; res té d'estrany doncs que en les joies parroquials hi segellessin símbols de l'escut de Montalegre, més, considerant que el curat en els primers rectors pertanyia al patronat del convent.

Explicades les variants dels escuts, estudiem quin és el primer. Ço és molt difícil determinar, la discussió sols versarà sobre els nombres 1 i 2 perquè vers els altres cinc no hi ha lloc a discutir, havent desaparegut la Verge, signe de prioritat i constant dades cronològiques. Els dos primers no són exactes. L'historiador G. Vallier creu que el més antic és el signat amb el nombre 1. Aquest autor vol veure en els dos un símbol d'unió d'ambdós cases, la de Montalegre i la de Sant Pol de Mar, establertes quiscuna dalt d'una *montanya*; la primera representada pel mont cim

d'un xiprer i l'altra per la *montanya* cimada de la creu (Sigiologia de l'Ordre cartoxana, fol. 259).

Aquesta suposició de Vallier està fonamentada en la veritat, però sembla que la forma d'exposar la teoria n'està mancada de claretat, no resultant del tot satisfactòria si estudiem amb detenció els detalls. La casa de Sant Pol no es juntà a[mb] Montalegre fins a l'any 1433 quan Montalegre feia 18 anys que existia i per tant tindria el seu escut. Quin era aquest escut, una *montanya* cimada per un xiprer? Si acceptem l'opinió d'en Vallier, és com se diu, però com l'autor en l'obra citada segueix dient que l'escut primer de Montalegre es el que en aquest estudi queda descrit amb el nombre 1, resulta que l'escut abans d'ésser juntades les dos cases ja tindria les dues montanyes; aquí està la confusió, devent admetre que Montalegre hagués estat 18 anys sense escut perquè la fusió va fer-se existint la casa, el que no és probable.

Na Blanca de Centelles al fer la fundació donà les armes als monjos de Vallparadís com se veuen en dos retaules pintats, existents a la sala capitular de la Gran *Cartoxa* i al traslladar-se de lloc al qui "*vocatus est domus Boatae Mariae Montis Hilaris*" no pot creure, seguint la mateixa teoria de Vallier queu la Cartoxa de Vallparadís amb els seus propis hi anava inclòs l'escut.

Queda, doncs, dubte vers l'escut primer de Montalegre. Podrà dir-se que l'escut que es troba més antic és el que queda signat amb el nombre 1, es considera el primer; i que al segle XVI els que apareixen són molt diferents no poguent-se explicar la raó d'aquesta diferència.

Ço queda confirmat amb la següent aclaració: Els dos exemplars 1 i 2 distingeixen un de l'altre amb detalls significats. La diferència més notable consisteix en que l'escut 1, tenint la Verge, dreta damunt dels dos monts forma part integral de l'escut, contenint el tot un petit escut; i en l'escut 2 el petit escut, col·locat als peus de la Verge sembla que no constitueix part de l'escut, si per escut s'entén el que està contingut en el petit escut, perquè tothom diria que és un escut ficat dins altre de més gran.

El V[enera]ble Prior D. Edmundo Gurdon, intel·ligent arqueòleg, opina de mateixa manera. En els apunts “Apéndice I sobre la casa de Montalegre” diu que encara que dubtós, considera com a primer escut de Montalegre l’escut gravat en un segell de metall, custodiat a la celda prioral i que en eix treball se signa amb el nombre 1. Potser en el temps apareixeran dades més aclarides.

[Mn. Salvador Pibernat, Diari de Granollers, 12-VII-1929. *Transcripció, introducció i notes a càrrec de Xavier Pérez*]

Comentaris històrics i filològics a “Notes històriques de l’escut de Montalegre”,

per XAVIER PÉREZ GÓMEZ

Un cop llegit el text original del 1929, passo a comentar alguns aspectes històrics i heràldics del mateix. Abans de començar, haig de dir que aquest estudi denota que Mn. Salvador Pibernat tenia uns grans coneixements històrics i una gran capacitat d’observació, fins al mínim detall iconogràfic, heràldic o cronològic. Era realment un amant de la història i l’arqueologia i això s’observa en cada frase del seu escrit.

El primer que hem de dir d’aquest article és que, abans de fer una descripció dels escuts del monestir cartoixà, Mn. Pibernat fa una introducció a la història de Montalegre, tant en l’època en què era convent de monges (a la Conreria), com en l’època en què ja fou cartoixa, a l’emplaçament actual, al terme de Tiana. És una introducció una mica llarga, però plena de dades i detalls que són imprescindibles per a situar-se en el context històric del moment.

Una de les afirmacions que ens xoquen més és que en parlar de l’escut número 7, Pibernat esmenta per primer cop una teoria que repetirà a la

monografia sobre la parròquia de Cabanyes publicada el 1936: segons ell, les esglésies parròquials de Cabanyes i Sant Fost foren aixecades al segle XII en terres que eren propietat o domini del convent femení de Montalegre. Aquesta hipòtesi és errònia, ja que la documentació demostra que el convent de Montalegre (a la Conreria actual) no fou fundat fins a mitjan del segle XIII, en concret entre 1247 i 1250, per tant mal podien posseir aquestes monges uns terrenys el 1141 quan encara no existien com a comunitat o convent.

També és erroni afirmar que la parròquia santfostenca fou creada al segle XII, ja que diversos documents medievals demostren que ja existia com a parròquia als segles X i XI, essent el primer de l'any 978. Per tant, la consagració de 1141 deuria respondre a la benedicció d'un nou edifici que substituïa una antiga esglésiola del segle X. I també podem afirmar que a les actes de consagració de les esglésies de Sant Fost (1141) i Cabanyes (1192) no apareix cap menció a Montalegre ni al seu convent, ni cap esment a cap monja, amb la qual cosa aquesta teoria de les monges com a benefactores de les noves parròquies en el seu moment fundacional no té cap consistència. La vinculació de Sant Fost amb el convent de monges de Montalegre va venir per dos fets posteriors: primer, la família Campsentelles va donar els terrenys on s'edificà el monestir, a mitjan segle XIII, i segon, perquè el bisbe de Barcelona Arnau de Gurb el 1256 cedí a les monges certs drets i rendes sobre la parròquia de Sant Fost, per tal de facilitar el seu manteniment. Cal recordar que en aquella època i fins al 1835 com a mínim, l'edifici de la Conreria de Montalegre es trobava al terme de Sant Fost de Campsentelles, i no pas a Tiana com succeeix ara per ben pocs metres.

Sobre l'escut de Montalegre Mn. Pibernat defensa amb èmfasi la teoria que l'escut més antic i autèntic d'aquesta cartoixa és el que inclou una imatge de la Mare de Déu, a més de les tradicionals muntanyetes amb una creu i un xiprer. Defensa aquesta hipòtesi malgrat que ell mateix reconeix que la gran majoria d'escuts esculpits a pedres i murs del monestir, així com a fites o pedres de terme, no inclouen la imatge de la

Verge, sinó tan sols les dues muntanyes amb la creu i un o dos xiprers. L'escut on apareix la Mare de Déu es troba només a dos segells o plaques metàl·liques que el 1929 es conservaven al despatx del prior.

Nosaltres ens inclinem a pensar, guiats per la lògica històrica i arqueològica, que els escuts esculpits en pedra a murs, arcades, fites o fins i tot al pou del claustre petit, són més antics i per tant més autèntics que no pas uns segells metàl·lics d'incerta datació i que sospitem eren molt més recents. En aquests escuts de pedra mai no apareix la Verge i sí la creu i el xiprer (o xipresos). Els escuts heràldics baix medievals i renaixentistes eren més aviat esquemàtics, senzills, closos dins de figures geomètriques rectilínies o curvilínies i quasi mai contenien figures humanes o dibuixos tan detallistes i recarregats com els que comenta Pibernat als escuts números 1 i 2. Per tant, creiem que l'escut o escuts heràldics autèntics i més antics de la cartoixa de Montalegre podrien ser els que apareixen esculpits o gravats a murs i fites de pedra i que contenen sempre tres elements invariables: dues muntanyetes o turonets i a sobre d'elles un xiprer i una creu. Hi ha una segona versió, també molt estesa i antiga en què a sobre de cada muntanya hi ha un xiprer, i al mig una creu que en sobresurt. La inclusió de la Mare de Déu en els segells metàl·lics deuria ser molt posterior, segurament no anterior als segles XVII o XVIII. Una cosa és l'escut heràldic i una altra el segell que podia ser més barroc i adornat, amb lletres o llegendes i a vegades amb una imatge religiosa.

Sobre aquest assumpte podem aportar un interessant document que es conserva a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, al fons de pergamins de Montalegre. És una escriptura del 1553 en la qual el monestir cartoixà i el noble Ferrer de Gualbes i Sant Climent arribaren a un acord per delimitar unes finques a la partida de la Nau o Vallpanera, a Sant Fost. Al document es diu: *“en lo lloc que es diu lo prat de Vall Panera sia posada una pedra o llamborda de pedra de Montjuïc, en la qual a la una part sie esculpida una campana que és les armes de dit mossèn Sant Climent y a la part altra sia esculpida una creu ab un mont, que és les armes de dit monestir de Montalegre...”*. Per tant, segons aquest pergami, queda clar

que a mitjan segle XVI es considerava que l'escut d'armes de la Cartoixa tenia una creu i una muntanya com a elements principals. Segurament van oblidar el xiprer, potser perquè el que redactava no coneixia amb prou detall el senyal heràldic del convent. El que està clar és que no s'esmenta per a res ni la Verge ni els estels.

Un altre document que podem aportar amb informació heràldica sobre el monestir que ens ocupa és un manuscrit titulat *Registro y resumen de todos los papeles y escrituras que en el año 1718 se hallaron en el archivo de esta S[an]ta Cartuxa de Montalegre* i que havia pertangut després de la desamortització a la biblioteca-arxiu de Can Santromà de Tiana. Doncs bé, a la portada d'aquest manuscrit es pot veure un esquemàtic dibuix que representa l'escut del cenobi cartoixà: s'hi veu clarament una creu sobre un monticle i a cada costat dos xipresos, que curiosament són una mica més alts que la creu. El que confirma aquest manuscrit de 316 folis és que al 1718 els mateixos monjos consideraven que el seu senyal heràldic es componia de dos xiprers i una creu al mig.

Respecte al text i a la forma d'escriure de l'autor, observem com el català de Mn. Salvador Pibernat era ric, culte i a la vegada popular, en certa manera molt genuí, amb abundància de paraules arcaïtzants. A vegades, però, també hi trobem alguns castellanismes com ara “cartuxos” en comptes de cartoixans, “ordre” en comptes d'orde [cartoixana], celda per cel·la, hospederia per hostatgeria, montanya per muntanya, parecuts per semblants o rentes per rendes, entre d'altres. Respecte als cultismes arcaïtzants podem esmentar les paraules aimants (amants), alegroies (alegres), urbs (ciutat), aitals (aquests), monts (turons, muntanyes), espill (mirall), encar (encara), ço (això), etc. Aquesta barreja de cultismes, arcaïsmes i alguns castellanismes, ens indica que l'autor encara no havia assumit plenament la reforma ortogràfica fabriana. És, en definitiva, un català curiós per a nosaltres, molt bonic de llegir, perquè denota que era escrit per una persona molt acostumada a parlar i llegir en aquesta llengua, i malgrat aquests castellanismes, s'hi percep una llengua molt verge i arrelada en antigues generacions.

Bibliografia

- Salvador Pibernat, “Notes històriques i estudi de l’escut de Montalegre”, *Diari de Granollers*, 12 de juliol de 1929.
 - Salvador Pibernat, “Notes històriques de les campanes”, *Diari de Granollers*, 10 de setembre de 1927.
 - *Diari de Granollers*, 5 de maig de 1929, p. 17. Notícia del nomenament de Mn. Salvador Pibernat com a corresponsal de la Junta d’Estudis Històrics.
 - Salvador Pibernat *Notes històriques del Vallès. Parròquia de Cabanyes*. Badalona: Agrupació Excursionista de Badalona, 1936, pàg. 19.
 - Josep M. Martí Bonet, *La priora de Montalegre, mestressa de Sant Fost*, XX Diada de la Parròquia, setembre de 1976, Sant Fost de Campsentelles (opuscle de quatre pàgines).
 - Xavier Pérez Gómez “Sant Fost i la Cartoixa de Montalegre”, a: *Notes*, volum 4, Mollet del Vallès: Centre d’Estudis Molletans, 1990, pàgs. 32-34.
 - Leticia Darna. “La heràldica en la cartuja de Santa Maria de Montalegre”, a: *La província cartoixana de Catalunya. La cartoixa de Montalegre. Actes del XXIII Congrés Internacional sobre la Cartoixa, maig de 2005*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 2006, pàgs. 549-551.
- El meu agraïment a la comunitat de la Cartoixa de Santa Maria de Montalegre i a Pere de Manuel, president de l’associació Amics de Montalegre, per la seva col·laboració.